

KUPÁN ÁRPÁD

A szabadkőművesség és a kereszténység

Ellentétes érzelmeket keltett mindig is a kívülállóknak a szabadkőművesség. A szervezet zártsága, okkultizmusa, rejtelmes szertartásai, a hagyományokhoz való ragaszkodása a kíváncsiság és a félelem keverékét váltja ki: vágyat a titkok megismerésére és az ismeretlentől való félelmet is.

Fura rítusaival, bonyolult szimbólumrendszerével, zártságával, titokzatosságával a szabadkőművesség mindig nagy hatást gyakorolt a kívülállókra, kiváltva azok csodálatát vagy féltelen gyűlöletét. Tagadhatatlan viszont a történelem során gyakorolt elbűvölő ereje és befolyása, lenyűgöző történelmi útja, filantropikus hagyománya.

Írásom témájának kiindulópontja lehet a mozgalom alaptörvénye, alkotmánya, amelyet 1723-ban James Anderson skót lelkész dolgozott ki. Ez az alkotmány – bár idővel néhány naiv fejezetét törölték – lényegében máig alapja a páholyok felépítésének és működésének. Egyik legfontosabb része a *Régi kötelmek* című fejezet, melynek első része tisztázza a szabadkőművesek viszonyát Istenhez és a valláshoz a következőképpen: „A Kőművesnek ebbeni mivoltából való Kötelessége, hogy engedelmeskedjék az Erkölcsei Törvénynek, és helyesen érti művészetét, soha sem léssz belőle Istentelen Ostoba Ember, sem hitetlen Szabad Gondolkodó. De míg a Régi Időkben a Kőművesek minden országban arra voltak kötelesek, hogy annak az Országnak vagy Nemzetnek vallását kövessék, amelyben éltek, akármilyen is lett legyen az, most alkalmasabbnak véljük csak annak a Vallásnak a követésére kötelezni őket, amelyben minden ember egyetért, meghagyván kinek-kinek a maga különös Vélekedését. Legyenek tehát jó és igaz Férfiak, a Becsület és Tisztesség Emberei, bármely Felekezet vagy Meggyőződés különböztesse meg őket egymástól.”

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdeemes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Kárászteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjátékos kört, helytörténelmi kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmoноgráfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúraért Díjjal tüntették ki.

A szabadkőművesség olyan téma, melyet évszázados története során körülengett a titokzatosság, a tévhit, az előítélet. A múltban, sőt jelenleg is jelennek meg olyan művek, melyek érveltek, érvelnek mellette vagy uszítottak, uszítanak ellene, ám kevesen írtak róla elfogulatlanul. Magyarországon Kiszely Gábor történész, politológus, teológus huszonhat éve gyűjti és rendszerezi mindazokat az anyagokat, amelyek valaha is megjelentek a szabadkőművességről. Ezeknek birtokában már két könyvet írt, amelyekben ennek a rejtélyes társa-

ságnak a történetét, eszmevilágát tárja az olvasó elé elfogulatlanul, tényyszerűen.

Még egy szerzőre hívjuk fel a figyelmet, Nagy Töhötömre (1908–1979), aki ünnepélyes négyfogadalmas jezsuita páter, „professor quattuor votorum solemnium” volt, majd pedig a pápa jóváhagyásával laikus állapotba visszahelyezve Dél-Amerikában szabadkőműves lett, elérve a 33-as magas fokot, így ő tökéletesen ismerte a két rendet, melyek egymás legnagyobb ellenségei. Megírta a *Jezsuiták és szabadkőművesek* című könyvét, ez 1963-ban jelent meg először, spanyol nyelven, majd magyarul is napvilágot látott. Mindkét oldalról kapott dicséretet, de támadást még többet. Véleményünk szerint könyvével missziót teljesített. Nem hallgatta el egyik oldal tévedéseit, sőt bűneit sem, de történelmi szempontból nyilvánvalóvá teszi, hogy mennyire érthető volt mindkét szervezet reakciója.

Hogy ki kezdte a harcot, ma már nem lehet megállapítani, de mindkét fél folytatta írásban és szóban, könyvekben és sajtóban, adminisztratív úton, egészen a kivégzéseikig, gyilkosságokig. Nagy Töhötöm felvetette s megpróbálta megválaszolni a kérdést, hogy a szabadkőművesség vallás-e, és felsorolja pró és kontra a látszatokat. A mellette szóló érvek: az üléstermüket templomnak nevezik, oltáruk van, melyen a *Biblia* áll, orgonájuk, szertartásaik – ezeket liturgiának nevezik –, az élet transzcendens eseményeire – születés, halál, házasság – önálló, hosszú liturgiájuk van, a nagymester beiktatásakor a szabadkőműves tanokra (dogmákra) esküsznek. Az ellene szóló érvek: nem vallás, mert hiányzik belőle a dogmarendszer, hiányzik az erkölcsstan és a megszervezett kultusz. Nagy Töhötöm tehát kimondja, hogy a szabadkőművesség nem vallás, de hangsúlyozza a szabadkőművesek istenhitét, Biblia-tiszteletét, ugyanakkor elhallgatja, hogy egy részük vallásellenes, tagadja ezeket az értékeket (elsősorban a francia, spanyol, portugál és olasz szabadkőművesek, a Nagy Oriens páholyok tagjai). Ugyanígy nem mutat rá, hogy a szabadkőművesek vallásossága pusztán deizmus, egy racionalista hit, mely elismeri ugyan a teremtő, világ felett álló Isten létét, őt a Világegyetem Nagy Építőmesterének nevezi, de tulajdonképpen tagadja, hogy ennek az Építőmesternek a világhoz továbbra bármi köze is volna, így eo ipso tagadja a természetfeletti kinyilatkoztatást, amin a kereszténység

alapszik. A szerző mint jól képzett teológus tudhatta, hogy ez a szabadkőműves istenhit tagadása a kereszténységnek.

Ennek ellenére pozitívan értékeljük Nagy Töhötöm nézeteit, s ezt az alábbi, a könyvből vett idézettel is indokoljuk: „Az Egyház nem tartja vallásnak, üldözte őket eddig, mert a szabadkőművesek minden vallást megtűrték békésen maguk között. De mivel az egyház ma már magáévá tette a vallási szerelmet (ökuménia), nincs tovább elvi oka üldözni őket. Ha vallás volna a szabadkőművesség, akkor az összes protestáns és vasfüggönyön kívül élő ortodox egyházfők két vallást gyakorolnak egyszerre, mert köztudottan ezek túlnyomó része szabadkőműves, beleértve a vatikáni zsinatra meghívott megfigyelőket is. A pápa a szabadkőműveseket nem hívta meg erre a zsinatra. Én a szabadkőműveseket jónak, erkölcsösnek, igaz elvek hirdetőinek ismertem meg. Van ateista csoport is köztük, de őket az óriási többségben levő hívő szabadkőművesek heretikusoknak tartják, és csak nem is közlekednek velük.”

Könyvének megjelenése után, 1964-ben Nagy Töhötöm nyílt levéllel fordult VI. Pál pápához, így fogalmazva: „(...) Két évszázaddal ezelőtt indult el a küzdelem az egyház és a szabadkőművesség között, új gyűlölettel szaporítva az amúgy is csatatérre vált világot. A szellemi harc hamarosan áttért a bíróságok, börtönök, üldözések szomorú területére. Mindkét fél köteteket írt sérelmeiről. A szabadkőműve-

sek sokszor lettek elítélve – alaptalanul. A szabadkőművesség nem titkos társaság, az állami szerveknek betekintésük van működésükbe. Az egyetemes szabadkőművesség az istenhit alapján áll; azt tagjaitól is megköveteli, és mert ő maga nem vallás, tagjainak szabadon engedni gyakorolni vallásukat, melyet csak a katolikus tagok nem tehetik, mert ki vannak közösítve. A *Pacem in terris* enciklika a vallási türelemnek oly mértékét hirdette meg, melybe a szabadkőművesség tökéletesen beillik. Különösen a protestáns testvérek felé lenne kedvező mozzanat, ha az egyház rendezné szellemi viszályát a szabadkőművesekkel, mert tudott dolog, hogy ők nemcsak nem ítélik el a szabadkőművességet, hanem papjaik, főpapjaik nagy számban részt vesznek életében, külön biztosítva ezzel a maguk részéről a szabadkőművességen belüli erkölcsi élet ellenőrzését és a hit ébrentartását. A katolikus egyház ezzel a kiközösítéssel már eleve lemond erről a kedvező befolyásról, holott a talaj őt készen várja, nem kevesebb előnyökkel, mint bármely más területen. A világ szebb lesz, ha egy gyűlölettel kevesebb fogja megterhelni. Égen és földön mindenki örülni fog, hogy egy lépéssel közelebb jut az emberiség az általános békéhez, melynek megteremtésén senki annyit nem dolgozik, mint Szentséged.”

Sem a könyv, sem a nyílt levél nem hozta meg a kívánt eredményt, a kölcsönös ellenségeskedés szinte napjainkig fennmaradt. Pedig a páholyok hatása, virágzása már a múlté. Ma a világnézeti harc a kereszténység és a marxizmus, valamint ateizmus között folyik. XXIII. János pápa volt az első, aki nem erősítette meg a kiátkozó bullát, s azóta hallgatólagosan lekerült a napirendről a katolikus egyház harca a szabadkőművesek ellen. Ezt a feladatot más erők vették át, s más eszközökkel folytatják, de mindkét fél befolyása egyre gyengül.

A nagyváradi szabadkőművesség kezdetei a XVIII. század végére tehető. 1780 körül jött létre a Probitate (Becsületesség) nevű páholy; kevés adat maradt fenn róla, csupán pecsétje ismert, s hogy 1790-től állítólag Péchy Imre bihari alispán álmosdi birtokán működött, és tagjai között volt Ivánka László, Csanádi László, valamint két nagy költőnk, Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc.

Az 1876-ban megalakult László király páholy virágkora a XX. század első évtizedére tehető. Ezt a virágkort Berkovits

Ferenc főmestersége készítette elő az 1890-es években, majd az 1899-es tisztújításon főmesterré választott dr. Várady Zsigmond teljesítette ki. A nagy tekintélyű, sikeres ügyvéd, éles tollú publicista, „a szabadkőművesek Európát járó eszének” titulált személyiség a radikalizmus elindítója volt nemcsak Váradon, de az egész magyarországi szabadkőművességben.

A szabadkőműves körökben nagy vitát kiváltó, három részből álló *Társadalmi programja* új irányokat jelölt ki a szabadkőművesség számára, a filozófia, a filantrópia és a progresszió intézményévé igyekszik tenni azt. Helyteleníti az ún. svéd rendszerű szabadkőművességet, amely csak keresztény embert vesz fel a szervezetbe, és a B'nai B'rit – Szövetség Fiai nevű szervezetet, mely csak zsidó hitfelekezetűeket tömörít, s ragaszkodik a szabadkőműves alkotmány első paragrafusához, mely szerint „a szabadkőművesség tagjaitól hitvallást nem kíván, hanem jó hírnevű, független férfiakat fogad tagjául, kik testvériesen egyesülnek a szellemi és erkölcsi nemesülésre irányuló törekvéseikben, tekintet nélkül fajra, nemzetiségre, vallásra, társadalmi helyzetre vagy pártállásra”. A program egyik lényeges pontja volt az antiklerikalizmus is, ami azonban nem jelentette a katolikus vallás profanizálását, az egyház kigúnyolását, csak az egyházi hierarchia bűneinek ostorozása és a mesterséges népbutítás leleplezése volt a célja.

Dr. Várady Zsigmond hírnevét és tekintélyét gazdag és sokoldalú köz-

életi tevékenységével vívta ki. Nemcsak sikeres és elismert ügyvéd volt, hanem nagy tekintélyű városatya, törvényhatósági bizottsági tag, számtalan egyesület, társaság vezetője s nem utolsósorban a református egyház főgondnoka. Bizonyára nem kis szerepe volt abban, hogy a város akkori három református lelkésze, Sulyok István, Csák Máté és Domokos Károly csatlakoztak a szabadkőművességhez, s hosszabb ideig aktívan részt vettek annak munkájában. Sulyok István az 1900-as évek elején a László király páholy különböző bizottságaiban volt elnök vagy tag, sőt 1903-ban helyettes főmesternek is megválasztották. A későbbi években, ahogy a váradi páholy egyre inkább radikalizálódott, a lelkészek fokozatosan visszavonultak, nem vállaltak vezető szerepet.

1906-ban Sáfrány Lajos, a Református Tanítónőképző igazgatója is belépett a páholyba, s jelentős szerepet vállalt az oktatási problémákkal kapcsolatos szabadkőműves elvek kidolgozásában és népszerűsítésében. Fontos szerepet kapott a váradi szabadkőműves mozgalomban Gyenge János református lelkész, aki Bélzeréndről került Mezőtelegdre 1912-ben, s ekkor lett a László király páholy tagja. Ugyancsak ekkor jelent meg könyve *Egyház és állam szétválasztása* címmel, melyet a *Nagyváradi Napló* „szenzációs irodalmi, társadalmi és politikai eseményként” harangozott be. A könyvet méltató névtelen cikkíró, valószínűleg szabadkőműves, így értékelt: „Gyenge János könyve a legbátrabb harcok iratok egyike, amely a klerikalizmus ellen megjelent. 200 oldalon, nagy tudással és kemény, szókimondó bátorsággal állítja az olvasó elé azokat a heroikus küzdelmeket, amelyeket a Francia Köztársaság az állam és az egyház szétválasztása érdekében megívott. Súlyos szavakkal ostorozza a klerikalizmust, különösen erős kritikát gyakorol a pápák felett, akik oly makacsul ellenezték a francia kormányok törekvéseit. (...) A francia szeparációs küzdelmeket, a Dreyfus-pört, a pápák politikáját, a Francia Köztársaság küzdelmeit a '80-as években nagy tudással és bő adatokkal beszéli el ez a könyv.”

1913. január 17-én dr. Várady Zsigmond, aki ekkor országgyűlési képviselő volt, politikai okokból öngyilkos lett. Közel egymillió korona értékű vagyonának általános örökösöként végrendeletében a László király páholyt és a

nagyváradi református egyházat tette meg. Kívánsága az volt, hogy a páholyra hagyott vagyonrészből legyen emberbaráti alapítvány, melynek kamataiból egy-egy olyan egyént jutalmaznak évenként, aki a nemzet vagy a város kulturális, humanista emelkedéséért hasznos szolgálatot tett. Kiadható az évi jövedelem oly cél, vállalkozás vagy egyesület támogatására is, mely a humanista szellemet, testvériséget, összetartást és a boldogságot szolgálja. A református egyháznak hagyományozott örökségről így rendelkezett: „a kamatokból teljesen szegény, tehetséges református tanuló kiképzésére és nevelésére adassanak ki évente ösztöndíjat”. Íme, így gondolkozott élete végére készülve egy váradi szabadkőműves.

A váradi református egyház és a helyi szabadkőműves-páholy közötti kapcsolatnak még ismert egy fontos, egyébként záró mozzanata. Amikor 1920. május 18-án a Horthy-rendszer új kormánya belügyminiszteri rendelettel feloszlatta a szabadkőműves egyesületeket, a László király páholy vezetősége, hogy a páholy vagyona ne kerüljön a román állam tulajdonába, elhatározta, hogy „a református egyházra bízta annak kezelését, kifejezetten kulturális célra, mert így nyugodtak lehettek, hogy a református egyház mindenkoron magyar célokra fogja azt felhasználni” – írta a zsidó főmester, dr. Grósz Menyhért 1928-ban az akkor már illegálisan működő Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy helyettes főmesterének. E levélben olvashatók a megállapodás főbb pontjai is, ezek a követke-

zók voltak: „A László király páholy vagyonát és a dr. Várady Zsigmond-féle alapítványt átadjuk a református egyháznak további kezelés végett. A vagyon kamatai kulturális célokra használhatók fel. Időtartam 32 év, mely után a vagyon az egyházé lesz. Ha bármikor a László király páholy e néven vagy más néven is újból megkezdí működését, az egyház a vagyont a páholynak visszajuttatja. Meg van állapítva a tagok száma is, akik a vagyon visszaadását kérhetik.”

Ezerkilencszázhuszonkilenc áprilisában újjáalakult a László király páholy, a Romániai Szimbolikus Nagypáholy védelme alatt, s kérte az egyháznak átadott vagyon vissza-

szolgáltatását az 1920. június 22-én létrejött megállapodás szellemében. Az átadás-átvétel 1929. augusztus 24-én megtörtént. Később a László király páholy, melynek már a neve is vörös posztó lehetett a hatóságok szemében, nem sokkal újraalakulása után beolvadt a Bihar páholyba. A Bihar páholyt 1937 márciusában betiltották, ezzel lezárult a magyar szabaddóművesség története Nagyváradon.